

Woord vooraf

Het theater mag dan reeds lang haar autonomie op de literatuur en de tekst bevochten hebben; zonder het woord is ze niets. In de eerste twee bijdragen van dit zomernummer van Documenta neemt het geschreven en gelezen woord een belangrijke plaats in.

Eline Denolf begeeft zich op het kruispunt van Theaterstudies en Vertaalstudies en onderzoekt de specifieke uitdagingen bij het vertalen van dramateksten. Het taalidoom dat de personages kleur geeft en het ritme van de dramatekst in opvoering voortstuwt, vormde een bijzondere uitdaging voor Arne Sierens bij zijn vertaling van *Desire under the Elms* van Eugene O'Neill voor Het Zuidelijk Toneel in 1992. Zijn vertaalstrategieën in *Begeren onder de Olmen* resoneren dan ook op een opmerkelijke manier met de opvoeringspraktijk. Denolf werpt in haar bijdrage een verhelderend licht op de collaboratieve praktijk van het vertalen die in feite plaatsvindt in de ruimte tussen de vertaler, de regisseur, de dramaturg en de acteurs.

Sarah Késenne neemt de praktijk van het lezen en spreken in Dora García's artistieke project *The Joycean Society* (2013) onder de loep. In deze videofilm volgt García een leesgroep die zin per zin, woord per woord achterhaalt wat Joyce bedoelt. Késenne vraagt zich af wat het politieke potentieel is van dit derde deel van een trilogie waarin de afwijking, het onaangepaste en de groep een grote rol spelen en implementeert daartoe de filosofische geschriften van Jacques Rancière omtrent de politieke werking van het cinematografische beeld. Enerzijds is er het spanningsveld tussen de representatie van de ruimte die de (film)maker probeert te tonen en de manier waarop de acteurs zich bewegen in die ruimte. Anderzijds is er het spanningsveld tussen het gerepresenteerde binnen de intentie van de maker en het autonoom geregistreerde door de camera. De registratie van het zogenaamde 'veronachtzaamde' interpreteert Késenne als een getuigenis van iets dat niet past binnen de argumentatie van de kunstenaar. Vanuit deze optiek wordt het dissidente of deviante van de leesgroep die in *The Joycean Society* centraal staat verrassend politiek leesbaar.

Steff Nellis stelt zich vragen bij het politieke potentieel van interactief theater. Vanuit Rancières concept van de geëmancipeerde toeschouwer en diens notie van het 'nieuw toneel van de gelijkheid' weegt hij de postkoloniale inhoud af tegenover de postmarxistische methode en de specifieke vorm van de gerechtelijke setting in *De Waarheidscommissie* van Action Zoo Humain. De

particuliere gerechtelijke setting van de voorstelling installeert een ambigue verhouding tussen fictieve authenticiteit en authentieke fictie. Maar, zo vraagt Nellis zich terecht af, waar ligt dan de effectieve slagkracht van het stuk? Hoe kan theater haar eigen voortdurende onderhandeling tussen werkelijkheid en representatie van de werkelijkheid tonen?

Maria Evangelia Riga ziet in de specifieke setting van het museum dan weer een unieke kans om de kijkervaring van de toeschouwer te verdiepen. Dansvoorstellingen in een museumcontext scherpen volgens haar de belichaamde cognitie bij de toeschouwer aan en genereren nieuwe vormen van kunstparticipatie en -perceptie. In haar bijdrage onderzoekt Riga of de bezoeker bij het beschouwen van dans in het museum effectief bevrijd wordt van specifieke museale gedragscodes. Zij gaat daarbij dieper in op museale, architecturale, ruimtelijke en temporele parameters.

In “Expression and symptom” onderzoekt Marija Krtolica de correlatie tussen moderne dans en het medische discours rond symptomen van schizofrenie en hysterie. Zij legt verbanden tussen de vroegmoderne psychiatrie, de artistieke expressies van Vaslav Nijinsky en de ‘hysterische’ scènes in het vroege Tanztheater van Pina Bausch. Door de improvisatiesessies tijdens het creatieproces vermijdt Bausch het eendimensionale symbolisme van de vroege psychoanalyse en presenteert ze het symptoom als metafoor. Het lichaam dat deze metafoor bemiddelt is niet reducerbaar tot een instrument van representatie omdat het een eigen (belichaamd) geheugen met zich meedraagt en onafwendbaar op de scène werpt. De dansende, gekwelde lichamen die de scène van Bausch’ Tanztheater beschrijven, zijn meer dan een rationele vertaling van een symptoom. Ze zijn doordrongen van persoonlijke traumatische herinneringen die een kritische benadering van de ‘gendered’ psychiatrische pathologie toelaten.

In “Challenging hegemony” gaat Jonas Vanderschueren dieper in op deze strategie van de herhaling van de persoonlijke traumatische herinnering, met name in de theaterwerken van Tadeusz Kantor. Vanderschueren leest het theaterwerk van Kantor als een symptoom van een repressief ideologisch systeem. Volgens hem ondermijnen de persoonlijke trauma’s en herinneringen die deze Poolse theatermaker in zijn Theater van de Dood materialiseert het nationalistische narratief van de Communistische Partij en Staat. Zijn aanspraak op autonomie en individualiteit via zijn persoonlijke trauma’s openen een antagonistische ideologische ruimte die haaks staat op het toenmalige hegemonische, totalitaire denken.

In haar bijdrage reflecteert Marte Van Hassel over de obstakels die zij tegenkomt bij het begin van haar PhD-project (VUB) over de geschiedenis van magische lantaarnpropaganda en representaties van de Ander. Haar eigen positie als wetenschapper staat daarbij centraal: hoe kan zij omgaan met het visuele archiefmateriaal waarmee ze wordt geconfronteerd, zonder de 'colonial gaze' die deze foto's uitdrukken te reproduceren? Om een dergelijke onderzoeksmethodologie te kunnen ontwikkelen, vertrekt ze vanuit Rolando Vázquez' concept 'listening as critique', als tegenwicht voor de manier waarop er in instellingen zoals in het AfricaMuseum in Tervuren enkel *selectief* geluisterd wordt. Deze 'listening as critique' dwingt de toeschouwer of luisteraar van perspectief te veranderen. Hierbij ziet Van Hassel een belangrijke rol weggelegd voor theater- en performance studies, die mogelijke manieren bieden van 'performatief luisteren' naar de geschiedenis.

In de Portfoliorubriek van dit zomernummer getuigen drie kunstenaars over hoe hun artistieke praktijk raakt aan het politieke. Hun artistieke bijdragen articuleren, telkens op een andere manier, hoger vermelde artistieke strategieën, zoals de registratie van het 'veronachtzaamde', de herhaling van de persoonlijke (traumatische) herinnering, en de kritische re-enactment van historische mo(nu)menten.

In haar foto-essay laat beeldend kunstenaar Jelena Jureša film-stills uit *Aphasia* (2019) resoneren met de woorden van de verteller uit het libretto dat ze schreef met Asa Mendelsohn. De dramaturgie van de beeldenstroom geeft de structuur van de film weer, die het Belgische kolonialisme, het Oostenrijks antisemitisme en de oorlog in Joegoslavië met elkaar verbindt. *Aphasia* focust op de absurditeit die voortkomt uit de collectieve stilte rond misdaad. In het medische jargon verwijst 'aphasia' (afasie) naar de onmacht om woorden te vinden of om te spreken. Soms zijn traumatische herinneringen te groot, te absurd voor woorden. Soms is de stilte een strategische ontkenning van misdaden in de vorming van een collectieve en nationale identiteit. Het foto-essay brengt onze aandacht naar de blinde vlekken in de geschiedenis van de koloniale genocide, de Holocaust en de massamoorden van de Joegoslavische burgeroorlog. *Aphasia* ging in première in ARGOS centre for art and media op 18 mei 2019.

In "Hyperinflation" (2017-) probeert Mladen Bundalo te begrijpen hoe zijn persoonlijke herinneringen aan de economische hyperinflatie in Joegoslavië / Bosnië-Herzegovina in 1992-1994 interageren met zijn ervaringen in de

bureaucratie van een migrerend Europa. Hij omschrijft zijn werk zelf als een fenomenologie van culturele ervaring, waarin de geometrie van economische, wetenschappelijke en politieke systemen raakt aan zijn eigen mentale registers. Hyperinflatie is een inflatie die buiten elke vorm van controle valt. Zijn artistieke praktijk rond het concept van hyperinflatie nam een aanvang in 2017 en waaiert ook uit in vele gedaanten; een kunstboek over de *Logical and Aesthetic Problems in Representing the Value of Money* (2018), een muurschildering die de inflatie visualiseert met alle verschillende bankbiljetten die gedrukt werden voor de Joegoeslavische inflatie (*Visualization of Inflation, 2017-2018*), een geanimeerd video-essay (2018), ... Bundalo's artistiek onderzoek werd tentoongesteld in de Art Academy in Trebinje (2018), in SKLOP in Sarajevo en in de National Gallery of Montenegro. Zijn bijdrage in de Portfoliorubriek van Documenta is een creatief-reflectief lexicon van zeven hyperinflatie-concepten, waaronder 'bankbiljet', 'munt' en 'waarde'.

In haar bijdrage "[* b o : m][h o U m] - Living on a Tree" brengt Tanja Becher verslag uit over de performance-installatie die ze realiseerde in de context van de scenografie-tentoonstelling *A Tiding Of Magpies* in juni 2018. Ze bouwde een boomhut in een plataan voor De Gelderlandfabriek in Culemborg (Nederland) en leefde er drie dagen en twee nachten. Haar verslag getuigt over het creatieproces, de publieke interventies en de (ecologische) impact ervan op de voorbijgangers en zichzelf als performer.

Een laatste bijdrage in de Portfoliorubriek kwam tot stand in samenwerking met AM/SAND Collective for Conceptual Poetry made Visual. Het verzamelt impressies van de deelnemers aan het DING-project dat Peter Aers en Christel Stalpaert begeleidden in het kader van de Schone Week, de jaarlijkse projectweek van de Vakgroep Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen aan de UGent (1-5 april 2019). De sporen van gemaakte afspraken in e-mailverkeer, de sporen van verwondering in dagboekfragmenten, de sporen van resonerende gedachten in citaten en poëzie, de sporen van bewegingen en 'bewegenden Dingen' in foto's ... zijn dan ook geen reflecties over het werk van filosoof en theatermaker Peter Aers. Ze zijn een impressie over een traject waarin artistieke praktijk en reflectie elkaar een week lang ontmoetten.

Veel leesplezier!

Christel Stalpaert
Hoofdredacteur